

LXXXV

МАНДРІВКА

Монте-Крісто аж скрикнув з радощів, побачивши, що юнаки прийшли разом.

— Отже, сподіваюся, усе скінчено, з'ясовано, залагоджено? — запитав він.

— Авжеж, — відказав Бошан, — ці безглузді чутки самі собою затихли; і якби вони спливли знову, я перший повстав би супроти них. Тим-то не будемо більше про це.

— Альбер вам підтвердить, — мовив граф, — що те саме йому радив і я. До речі, — докинув він, — як на мене, зроду не мав паскуднішого ранку, ніж сьогодні.

— А що ви робили? — запитав Альбер. — Давали лад своїм паперам, гадаю?

— Тільки не своїм, хвалити Господа! Мої папери завжди в найкращому порядку, бо в мене їх немає. Я розбирав папери пана Кавальканті.

— Пана Кавальканті? — перепитав Бошан.

— Ще б пак! Ви хіба не знаєте, що граф йому опікується? — сказав Альбер.

— Ні, давайте з'ясуємо, — сказав Монте-Крісто, — нікому я не опікуюсь, а Кавальканті — найменше.

— Він одружується замість мене на мадемуазель Данглар, ця обставина, — правив Альбер далі, намагаючись посміхнутись, — як ви самі розумієте, дорогий мій Бошане, допікає мені до душі.

— Як! Кавальканті одружується з мадемуазель Данглар? — запитав Бошан.

— Ви що з місяця впали? — сказав Монте-Крісто. — Ви, газетяр, коханий Поголоски! Весь Париж тільки про це і говорить.

— І це ви, графе, влаштували цей шлюб? — запитав Бошан.

— Я? О, припніть язика, пане творцю новин, не поширюйте такі чутки! Я? Боронь Боже, щоб я так влаштовував чий-небудь шлюб! Ні, ви мене не знаєте; навпаки, я цьому всіляко опирався; я відмовився бути посередником.

— Ех, розумію, — мовив Бошан, — через нашого друга Альбера?

— Через мене, — кинув юнак, — е, ні, бігме. Граф не відмовиться підтвердити, що я, навпаки, давно просив його розладнати ці плани. На щастя, так і сталося. Граф запевняє, що не йому я маю за це дякувати; нехай так, мені доведеться, як древнім, спорудити віттар Deo ignoto¹.

— Послухайте, — мовив Монте-Крісто, — це все так далеко від мене, що я навіть маю контри і з тестем, і з нареченим; і тільки мадемуазель Ежені, яка, мабуть, не вельми схиляється до заміжжя, зберегла до мене добрі почуття, з'ясувавши, що я не намагаюся змусити її відмовитися від дорогої їй серцю свободи.

¹ Незнаному Богові (лат.) Дії, 17: 23. (Тут і далі примітки перекладача.)

— І скоро, кажете, відбудеться це весілля?

— Так, батечку мій! Так, попри всі мої застереження. Я ж не знаю цього хлопця; кажуть, він багатий і з доброї родини; але для мене все це тільки «подейкують». Я до нудоти повторював це Данґларові, але він нетямиться від свого лукканця. Я вирішив, що маю повідомити йому про одну обставину, по-моєму, ще важливішу: цього парубка чи то підмінили за немовлячого віку, чи то його вкрали цигани, а може, десь загубив його вихователь, не знаю точно. Але мені достеменно відомо, що власний батько нічого про нього не знав років десять із гаком. Що він робив ці десять років мандрівного життя, хто його зна. Але і це застереження не допомогло. Мені доручили написати майорові, попросити його вислати документи: ось вони. Я їх посилаю Данґларові, але, як Пілат, умиваю руки¹.

— А мадемуазель д'Армільї? — запитав Бошан. — Як вона трактує вас, коли ви відбираєте в неї ученицю?

— Їй-бо, не можу вам сказати; але, певно, вона їде в Італію. Пані Данґлар говорила зі мною про неї і просила у мене рекомендаційних листів до італійських імпресаріо; я дав їй записку до директора театру Валле², який дечим завдячений. Але що з вами, Альбере? Ви як у воду опущений; чи не закохані ви, бува, хай і гадки не маєте, наприклад, у мадемуазель Данґлар?

— Начебто ні, — сказав Альбер із сумною посмішкою. Бошан заходився розглядати картини.

¹ (Мт. 27:24).

² Римська опера. Відкрита 7 січня 1727 року.

— У всякому разі, — правив далі Монте-Крісто, — ви не такий, як завжди. Скажіть, що з вами?

— У мене мігрень, — зауважив Альбер.

— Якщо так, мій дорогий віконте, — мовив Монте-Крісто, — то можу запропонувати вам певний засіб, який завжди допомагає, коли мені недобре.

— Який? — запитав Альбер.

— Зміну місця.

— Ти ба! — сказав Альбер.

— Так. Я й сам зараз сердитий, мов турецький перець, і маю намір поїхати. Хочете, поїдемо разом?

— Ви сердитий, графе, — здивувався Бошан. — Чому?

— Вам легко говорити; а ось подивився б я на вас, якби у вашому будинку велося слідство!

— Слідство? Яке ще слідство?

— А те! Сам пан де Вільфор веде слідство у справі про мого шанованого вбивцю, — це якийсь розбійник, котрий, мабуть, утік із каторги.

— Ах, справді, — мовив Бошан, — я читав про це в газетах. Хто це такий, цей Кадрусс?

— Ну, наче якийсь провансалець. Вільфор чув про нього, коли служив у Марселі, а Данглар навіть пригадує, що бачив його. Тому пан королівський прокурор виказав найживіший інтерес до цієї справи, а що вона, певно, неабияк зацікавила і префекта поліції, то завдяки їхній увазі, за яку я їм вельми вдячний, мені вже тижнів зо два як приводять додому всіх бандитів, яких тільки можна роздобути в Парижі і його околицях, під тим приводом, що це вбивця Кадрусса. Якщо так триватиме далі, за три місяці в славному французькому королівстві не залишиться жодного

шахрая, жодного вбивці, який би до дрібки не знав план мого будинку. Для повного щастя мені залишається тільки дати їм його до волі і виїхати світ за очі. Їдьмо зі мною, віконте, я вас везу!

— Із задоволенням.

— Значить, вирішено?

— Так, але куди ж ми їдемо?

— Я вам уже сказав: туди, де повітря чисте, де шум заколисує, де, хоч який гордий чоловік, він стає смиренным і відчувається нікчемним. Я люблю це приниження, я, якого, подібно до Августа, називають світовладцем¹.

— Але де ж це?

— На морі, віконте. Я, бачте, моряк: ще дитиною я засинав на руках у старого Океана і на грудях у прекрасної Амфітрити²; я грав його зеленим плащем і її блакитними шатами; я люблю море, як кохану, і якщо довго його не бачу, сумую за ним.

— Їдьмо, графе, їдьмо!

— На море?

— Так.

— Ви згодні?

— Згоден.

— В такому разі, віконте, біля мого ґанку сьогодні чекатиме ридван, у якому їхати так само зручно, як у ліжку; в нього запряжуть чотирьох поштових коней.

¹ Насправді такий титул Августу дав французький драматург П'єр Корнель («Цинна, або Августове милосердя», 1643).

² Океан — титан, найстарший син Урана й Геї, володар морів і всієї водної стихії; Амфітрита — дочка Нерей і Дориди, дружина Посейдона (за Аполлодором — дочка Океана).

Послухайте, пане Бошане, у ридвані і вчотирьох сидіти дуже зручно. Хочете поїхати з нами? Я вас запрошую.

— Дякую вам, я тільки-но був на морі.

— Як, ви були на морі?

— Так, майже. Я щойно скінчив невелику подорож на Борромейські острови¹.

— Пусте, їдьмо та й годі! — сказав Альбер.

— Ні, дорогий Морсере, ви повинні зрозуміти, що, коли вже я відмовляюся від такої честі, значить, це неможливо. Крім того, — докинув він, притишивши голос, — зараз дуже важливо, аби я був у Парижі, бодай для того, щоб стежити за кореспонденцією, що надходить в газету.

— Ви — вірний друг, — сказав Альбер, — так, ваша правда; стежте, спостерігайте, Бошане, і постарайтеся вивести на світ ворога, який опублікував це повідомлення.

Альбер і Бошан попрощалися; в останнє рукостискання вони вклали все те, чого не могли сказати при сторонньому.

— Добрий хлопець цей Бошан! — сказав Монте-Крісто, коли журналіст пішов. — Правда, Альбере?

— Золоте серце, запевняю вас. Я всією душею його люблю. А тепер скажіть, хоча по суті мене це не обходить, — куди ми вирушаємо?

— У Нормандію, якщо ви нічого не маєте проти.

— Чудово. Ми там будемо на лоні природи, еге ж? Ні суспільства, ні сусідів?

¹ Група з п'яти островів, розташована в західній частині озера Маджоре в затоці Борромео. Назва походить від сім'ї Борромео, яка на початку XVI ст. «придбала» острів Мадре (а згодом і решту).

— Ми будемо наодинці з кіньми, на яких їздять верхи, собаками, з якими ходять на влови, і з човном, з якого вудять рибу, та й по всьому.

— Це те, що мені треба; я попереджу свою матір, а потім я до ваших послуг.

— А вам дозволять? — запитав Монте-Крісто.

— Що саме?

— Їхати в Нормандію.

— Мені? Та хіба мені не вільно робити будь-що?

— Так, ви подорожуєте сам, куди вам заманеться, це я знаю, бо ж ми зустрілися в Італії.

— Ну-бо!

— Але чи дозволять вам виїхати з людиною, яку звуть граф Монте-Крісто?

— Вас зраджує пам'ять, графе.

— Чому це?

— Хіба я не казав вам, з якою симпатією моя мати ставиться до вас?

— Жінки мінливі, сказав Франциск Перший¹; жінка подібна хвилі, сказав Шекспір; один був великий король, інший — великий поет; і вже, напевно, вони обидва добре знали жіночу природу.

— Так, але моя мати не просто жінка, а свого роду єдина жінка.

— Даруйте бідному чужинцеві, що він вас не зовсім зрозумів...

— Я хочу сказати, що моя мати скупа на почуття, то вже якщо вона кого-небудь полюбила, то це на все життя.

¹ Французький хроніст П'єр Брантом згадував, що на вікні у королівському замку Шамбор був двовірш: «Souvent femme varie, bien fol est qui s'y fie!» — «Жінка мінлива, той, хто їй вірить — несосвітений дурень».

— Он як, — сказав, зітхаючи, Монте-Крісто, — і ви вважаєте, що вона робить мені честь, ставлячись до мене інакше, ніж з цілковитою байдужістю?

— Я вам уже говорив і знову повторюю, — заперечив Альбер, — ви, десь-певно, справді вельми своєрідна, незвичайна людина.

— Годі!

— Так, тому що моя матінка не уникла того, не скажу — цікавості, але інтересу, який ви збуджуєте. Коли ми з нею віч-на-віч, то тільки про вас і говоримо.

— І вона радить вам не довіряти цьому Манфреду¹?

— Навпаки, вона каже мені: «Альбере, певна, що граф — шляхетна натура; постарайся заслужити його любов».

Монте-Крісто відвернувся і зітхнув.

— Справді? — сказав він.

— Тож, ви розумієте, — правив далі Альбер, — вона не тільки не стане опором проти моєї поїздки, але від щирого серця її схвалить, адже це узгоджується з її настановами, що їх вона дає мені щодня.

— Ну, тоді до вечора, — мовив Монте-Крісто. — Будьте тут на п'яту годину; ми приїдемо на місце опівночі або о першій ночі.

— Як? У Трепор?

— У Трепор або його околиці.

— Гадаєте, вісім годин вистачить, аби подолати со-рок вісім льє?

— Це ще занадто довго, — сказав Монте-Крісто.

— Та ви чарівник! Невдовзі ви обженете не тільки залізницю, — це не так уже й важко, надто у Франції, — а й телеграф.

¹ Герой однойменної драматичної поеми Дж. Г. Н. Байрона.

— Але що нам потрібно-таки вісім годин, щоб доїхати, то не запізнуйтеся.

— Не хвилюйтеся, робити мені нічого — хіба що зібратися в дорогу.

— Отже, о п'ятій годині.

— О п'ятій.

Альбер вийшов. Монте-Крісто з посмішкою кивнув йому і постояв мовчки, заглиблений у роздуми. Врешті-решт, провівши рукою по лобі, наче відганяючи від себе думи, він підійшов до гонгу і двічі у нього вдарив.

Зачувши цей звук, увійшов Бертуччо.

— Бертуччо, — сказав Монте-Крісто, — не завтра, не післязавтра, як я перше припускав, а сьогодні о п'ятій я їду в Нормандію; до п'ятої у вас часу хоч відбавляй; зробіть, щоб були попереджені конюхи першої підстави; зі мною їде віконт де Морсер. Ідїть.

Бертуччо пішов, і в Понтуаз помчав верховий кур'єр попередити, що карета проїде рівно о шостій. Конюх у Понтуазі послав гінця до наступної підстави, а та, своєю чергою, подала звістку далі; і за шість годин усі підстави, розташовані дорогою, були попереджені.

Перед відїздом граф піднявся до Гайде, повідомив їй, що їде, сказав — куди і передав весь будинок до її розпорядження.

Альбер з'явився вчасно. Він сів у карету в похмурому настрої, який, однак, незабаром розсіявся від утіхи, що давала швидка їзда. Альбер ніколи не уявляв собі, щоб можна було їздити так швидко.

— Насправді ваші повози роблять два льє на годину, — сказав Монте-Крісто. — Цей дурнуватий закон, який забороняє одному мандрівнику обганяти іншого, не отримавши на це його дозволу; який-небудь

хворий або дивак може заступити шлях усім іншим здоровим і бадьорим людям. Я уникаю цих незручностей, подорожуючи з власним кучером і на власних конях. Еге ж, Алі?

І граф, вистромивши голову з вікна, коротко гукав на коней, а в них наче крила виростали; вони вже не мчали — вони летіли. Карета котила, ніби грім, королівською бруківкою, і всі оберталися, проводжаючи очима цей блискучий метеор. Алі, слухаючи ці окрики, посміхався, оголюючи свої білі зуби, стискаючи своїми сильними руками віжки, і гейкав на коней, пишні гриви яких майоріли за вітром. Алі, син пустелі, був у своїй стихії і, в білосніжному бурнусі, з чорним обличчям і блискучими очима, оточений хмарою пилу, здавався духом самуму або богом урагану.

— Ось насолода, якої я зроду не знав, — мовив Альбер, — насолода зі швидкості.

І останні хмари, що затемнювали його чоло, зникли, немов буря, звіяна зустрічним вітром.

— Але де в дідька ви дістаєте такі коні? — запитав Альбер. — Чи вам їх роблять на замовлення?

— Саме так, — відрубав граф. — Шість років тому я знайшов в Угорщині чудового жеребця, знаного зі своєї жвавості; за скільки я його купив, уже й не пригадаю; платив Бертуччо. Того ж року він дав тридцять двоє лошат. Ми з вами учинимо огляд усім нащадкам цього батька; вони всі як один, без жодної плямочки, крім зірки на лобі, бо ж для цього пестуна кінського заводу вибирали кобил, як паші вибирають підложниць.

— Чудово!.. Але скажіть, графе, нащо вам стільки коней?

— Ви ж бачите, я на них їжджу.

— Але ж не їздите день і ніч?

— Коли вони мені більше не будуть потрібні, Бертуччо продасть їх; він стверджує, що заробить на цьому тисяч із сорок франків.

— Але ж у Європі навіть королі не такі багаті, щоб купити їх.

— В такому разі він продасть їх будь-якому східному візиріві, який, щоб купити їх, випорожнить свою казну і знову наповнить її за допомогою ударів палицями по п'ятах своїх підданців.

— Хочете, графе, скажу вам, що мені спало на думку?

— Кажіть.

— Мені здається, що після вас найбільший багатій у Європі — це пан Бертуччо.

— Помиляєтеся, віконте. Я впевнений, якщо ввернути кишені Бертуччо, то знайдеш хіба якісь десять су¹.

— Невже? — сказав Альбер. — То ваш Бертуччо — теж диво? Не заводьте мене так далеко в світ чудес, дорогий графе, коли ж ні, попереджаю, я більше вам не віритиму.

— У мене немає жодних чудес, Альбере; цифри і здоровий глузд — ось і все. Ось вам завдання: управитель краде, але чому він краде?

— Чорт забирай! Така його природа, мені здається, — сказав Альбер, — він краде тому, що не може не красти.

— Е ні, помиляєтеся: він краде тому, що у нього є дружина, діти, тому, що він хоче зміцнити становище своє та своєї сім'ї, а головне, він не впевнений у тому,

¹ Су — дрібна французька монета, 5 сантимів. З середини XVIII ст. карбувалася у мідній монеті.

що ніколи не розлучиться зі своїм господарем, і хоче забезпечити своє майбутнє. А Бертуччо один на світі, як билина в полі; він бере з мого гаманця, не звітуючи переді мною; він упевнений, що ніколи не розлучиться зі мною.

— Чому?

— Бо кращого мені не знайти.

— Ви крутитеся в зачарованому колі, у колі ймовірностей.

— Ні, це впевненість. Для мене хороший слуга — той, життя і смерть якого в моїх руках.

— А життя і смерть Бертуччо в ваших руках? — запитав Альбер.

— Так, — холодно відказав Монте-Крісто.

Є слова, які замикають бесіду, наче залізні двері. Саме так і прозвучало графове «так».

Решту мандрівки подолано з такою ж швидкістю; тридцять двоє коней, розподілені на вісім підстав, пробігли сорок вісім льє за вісім годин.

В середині ночі під'їхали до прекрасного парку. Сторож стояв біля розчинених воріт. Його попередив конюх останньої підстави.

Була пів на третю ранку. Альбера провели в його кімнати. На нього чекала ванна і вечеря. Лакей, який їхав на позадках карети, був до його послуг; Батістен, який їхав на передку, був до послуг графа.

Альбер узяв ванну, повечеряв і ліг спати. Цілу ніч його колисав меланхолійний шум припливу. Вставши з ліжка, парубок відчинив скляні двері й опинився на маленькій терасі; попереду розгортався вид на море, себто на нескінченність, а ззаду — на чарівний парк, який сусідив із гайком.

У невеликій бухті гойдався на хвилях маленький корвет із вузькою хребтиною і струнким ранговтом; на гафелі¹ майорів прапор з гербом Монте-Крісто: золота гора на блакитному морі, увінчана червленим хрестом; це могло бути натяком на те, що ім'я Монте-Крісто нагадує про Голгофу, яку муки Христові зробили горою ціннішою за золото, і про ганебний хрест, освячений його божественною кров'ю, але могло й закидати наздогад на особисту драму, поховану в темному минулому цього загадкового чоловіка.

Навколо корвета погойдувалося кілька люгерів², які належали рибалкам сусідніх сіл і скидалися на таких собі смиренних підданців, котрі очікували наказів своєї королеви.

Тут, як і всюди, де бодай на два дні зупинявся Монте-Крісто, життя було влаштоване з найбільшим комфортом; отож воно з першої ж секунди ставало легким і зручним.

Альбер знайшов у своєму передпокої дві рушниці і все необхідне мисливське приладдя. Одну з кімнат на першому поверсі приділено хитромудрій машинерії, послуговуватись якою англійці — неабиякі рибалки, бо вони терплячі й гулящі, — досі не можуть навчити старосвітських французьких вудильників.

Цілий день пройшов у цих різноманітних розвагах, в яких Монте-Крісто переважав усіх інших: підстрілили в парку з десяток фазанів, наловили в струмку стільки ж форелі, пообідали в альтанці, що виходить на море, і пили чай у бібліотеці.

¹ Коротка, товста жердина, яку прив'язували поперек щогли, щоб прикріплювати вітрило.

² Невелике, трищоглове військове або купецьке судно.

До вечора третього дня Альбер, геть розбитий цим заняттям, що здавалося Монте-Крісто дитячою забавкою, спав біля вікна, в той час як граф разом зі своїм архітектором складав план оранжереї, яку він хотів влаштувати в своєму будинку. Раптом бруком застукотіли копита, і Альбер підніс голову: він визирнув у вікно і з надзвичайно неприємним подивом побачив на дорозі свого покойового, якого не взяв із собою, щоб зайвий раз не обважнювати Монте-Крісто.

— Це Флорантен! — вигукнув Альбер, скочивши з фотеля. — Невже матінка захворіла?

І він кинувся до дверей.

Монте-Крісто провів його очима і бачив, як він підбіг до покойового і як той, насилу переводячи дух, витягнув з кишені невеликий запечатаний пакет. У цьому пакеті були газета і лист.

— Від кого лист? — швидко запитав Альбер.

— Від пана Боша... — відказав Флорантен.

— То це Бошан послав вас?

— Так, пане. Він викликав мене до себе, дав грошей на дорогу, дістав мені поштового коня і взяв із мене слово, що я одною ногою тут, а другою у вас. Я подолав увесь шлях за п'ятнадцять годин.

Альбер розкрив лист, і його морозом всипало. Тільки-но він прочитав перші рядки, як з його губ зірвався крик, і він, увесь тремтячи, схопився за газету.

Раптом в очах у парубка потемніло, ноги йому наче підламалися і він упав би, якби його, виставивши руку, не підтримав Флорантен.

— Бідолашний юнак! — прошепотів Монте-Крісто так тихо, що сам не міг почути своїх слів. — Кажуть же, що гріхи батьків падають на дітей до третього і четвертого коліна.

Тим часом Альбер здобувся на силу і взявся читати далі; потім, відкинувши волосся зі спітнілого лоба, він зіжмакав лист і газету.

— Флорантене, — мовив він, — може ваш кінь рушити назад, у Париж?

— Це нікудишня поштарська шкапина.

— Боже мій! А що було вдома, коли ви їхали?

— Усе було досить спокійно; але коли я повернувся від пана Боша, я застав графиню в сльозах; вона послала по мене, аби дізнатися, коли ви повертаєтеся. Тоді я їй сказав, що їду по вас за дорученням пана Боша. Спершу вона простягнула руку, наче хотіла мене зупинити, але, подумавши, сказала: «Їдьте, Флорантене, нехай він повертається».

— Авжеж, матусю, авжеж, — сказав Альбер, — я повернуся, не клопочись, і — горе негідникові!.. Але перш за все — мені треба виїхати.

І він повернувся в кімнату, де на нього чекав Монте-Крісто.

Це була вже не та людина; п'ять хвилин було досить, аби Альбера спіткало сумне перетворення: вийшов він звичайний, а коли вернувся, голос його захрип, обличчя вкрилося червоними плямами, очі горіли під припухлими повіками, ішов він, хитаючись, наче який п'яничка.

— Графе, — мовив він, — дякую вам за вашу милу гостинність, якою я б охоче потішився довше, але мені треба повернутися в Париж.

— Що трапилося?

— Велике нещастя; дозвольте мені виїхати, йдеться про те, що дорожче мені за життя. Не питайте ні про що, благаю вас, але дайте мені коня!

— Мої стайні до ваших послуг, віконте, — сказав Монте-Крісто, — але ж ви страх як змучитесь, якщо весь шлях подолаєте верхи, візьміть коляску, купе¹, будь-який повіз.

— Ні, це занадто довго; і я не боюся втоми, за яку ви переживаєте, навпаки, вона мені піде на користь.

Альбер зробив кілька кроків, хитаючись, немов уражений кулею, і впав на стілець попід дверима.

Монте-Крісто не бачив цього другого нападу слабкості; він стояв біля вікна і кричав:

— Алі, коня віконтові! Мерщій, бо він поспішає!

Ці слова повернули Альбера до життя; він вибіг з кімнати, граф рушив за ним.

— Дякую вам! — прошепотів Альбер, скочивши в сідло. — Повертайтеся якнайшвидше, Флорантене. Чи потрібен який-небудь пароль, щоб мені давали коней?

— Ви просто віддасте того, на якому їдете; вам негайно осідлають іншого.

Альбер уже збирався пустити коня учвал, але зупинився.

— Можливо, ви вважаєте мій від'їзд дивним, безглуздим, — мовив юнак. — Ви не знаєте, як можуть кілька газетних рядків довести людину до відчаю. Ось, прочитайте, — додав він, кидаючи графу газету, — але тільки коли я поїду, щоб ви не бачили, як я червонію.

Граф нагнувся, щоби підняти газету, тим часом юнак загнав остроги, які встигли причепити до його чобіт, коневі в боки, і той, здивований, що знайшовся вершник, який вважає, буцімто його треба підганяти, рвонув як стріла, пущена з арбалета.

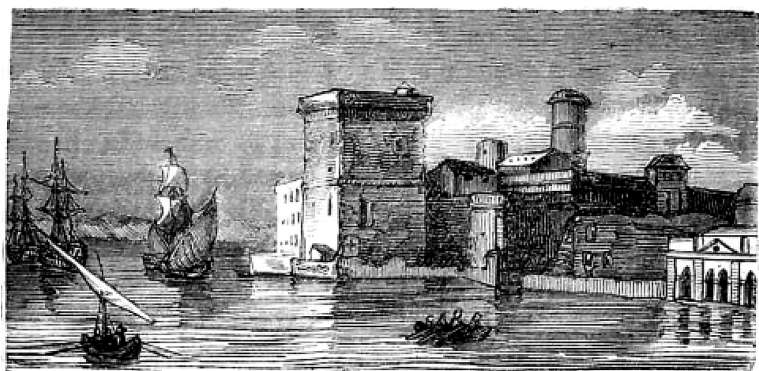
¹ Двоособова карета.

Граф проводжав юнака очима, повними нескінченного співчуття, і, тільки після того як той остаточно загубився з очей, перевів свій погляд на газету і прочитав:

«Французький офіцер на службі в Алі, янінського паші, про якого три тижні тому розповідала газета “Безсторонній” і який не тільки здав замки Яніни, але й продав свого доброчинця туркам, під той час справді називався Фернан, як повідомив наш шановний колега; але відтоді він устиг додати до свого імені шляхетський титул і назву маєтку.

Нині він зветься граф де Морсер і засідає в Палаті перів».

Таким чином, ця жахлива таємниця, що її так великодушно хотів приховати Бошан, знову встала, як привид, при повній зброї, і інша газета, що її хтось безжально повідомив, надрукувала на третій день після від'їзду Альбера в Нормандію ті кілька рядків, які мало не звели з розуму нещасного юнака.

О восьмій ранку Альбер, як ви-
хор, увірвався до Бошана. Ка-
мердинера попередили, і він провів
Морсера в кімнату свого пана, який
щойно взяв ванну.

— Отже? — запитав Альбер.

— Отже, мій бідолашний друже, — відповів Бо-
шан, — я чекав на вас.

— Я тут. Зайве говорити, Бошане, що як на мене, ви
занадто віддані і занадто добрі, щоб кому-небудь роз-
казати про це, мій друже. Крім того, звістка, яка по-
кликала мене сюди, — це зайвий доказ вашої дружби.
Тому не гаятимемо час на зайві розмови; є у вас якась
підозра, від кого виходить удар?

— Я вам зараз дещо скажу.

— Так, але спочатку, друже мій, ви повинні виклас-
ти мені в усіх подробицях історію цієї мерзенної зради.

І Бошан розповів пригніченому горем і соромом
Альберу факти, що їх ми повторимо просто, як вони є.

Замітка з'явилася третього дня вранці не в «Без-
сторонньому», а в іншій газеті — через що справа ще
більше ускладнилася, бо ж відомо було, що видання
урядове. Бошан сидів за сніданком, коли йому у вічі
впала ця замітка; він зараз же послав по кабріолет і,
не закінчивши сніданку, поквапився до редакції.

Хоча політичні погляди Бошана були цілковито
протилежні тим, яких дотримувався редактор цієї га-
зети, він, як трапляється іноді і навіть досить часто,
був його щирим другом.

Коли він увійшов, редактор тримав у руках номер власної газети і з явним задоволенням читав передову про буряковий цукор, яку він-таки, напевно, і писав.

— Ет, чорт забирай, — мовив Бошан, — я бачу у вас в руках номер вашої газети, мій голубе, значить, нема чого пояснювати, що мене сюди привело.

— Чи не прихильник ви, бува, тростинного цукру¹? — запитав редактор урядової газети.

— Ні, — відказав Бошан, — чи буряковий цукор, чи тростинний, мені до сього нужди мало; я прийшов зовсім з іншого приводу.

— А з якого?

— З приводу замітки про Морсера.

— А, он як! Справді, це цікаво?

— Настільки цікаво, що, чого доброго, тебе звинуватять у наклепі, і ще невідомо, який буде результат процесу.

— Зовсім ні: одночасно з заміткою ми отримали і всі документи на potwierдження її, і ми абсолютно впевнені, що Морсер не смикнеться. До того ж ми робимо послугу батьківщині, викриваючи мерзотників, негідних тієї честі, яку їм віддають.

Бошан зніяковів.

— Але хто ж вас так добре поінформував? — запитав він. — Адже моя газета перша збила тривогу, та була змушена замовкнути через брак доказів; тим часом ми більше за вас зацікавлені у викритті Морсера, бо ж він — пер Франції, а ми підтримуємо опозицію.

¹ Насправді інтерес французів до бурякового цукру пояснювався Континентальною блокадою (з 1792 року), коли англійський флот став на заваді сполученню країни з заморськими колоніями. Дюма натякає на тростинний цукор як на символ старих традицій.

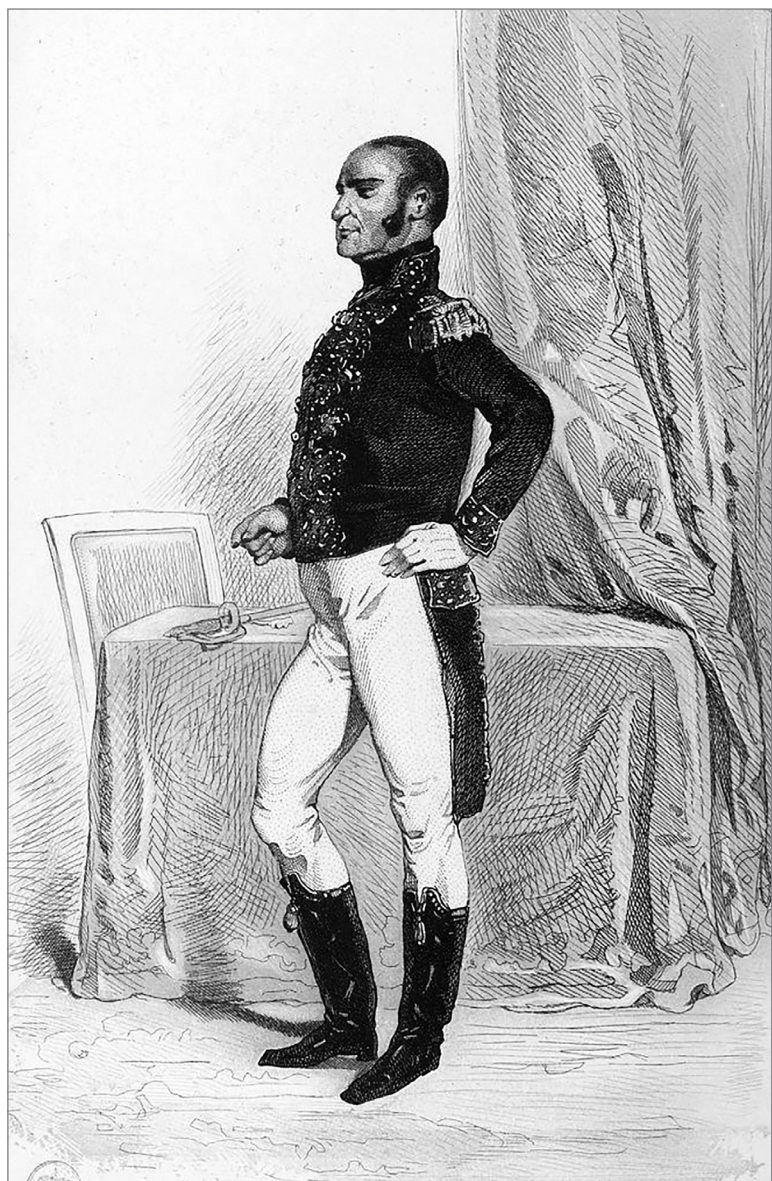
— О, леле, все дуже просто; ми зовсім і не ганялися за сенсацією, вона сама впала нам у руки. Вчора до нас з'явився чоловік із Яніни з викривальними документами; а що ми не наважувалися виступити з обвинуваченням, то він заявив нам, що в разі нашої відмови стаття з'явиться в іншій газеті. Їй-бо, ви самі знаєте, Бошане, що означає цікаве повідомлення; нам не хотілося проминати нагоди. Тепер удару завдано; він нищівний і віддасться луною у всій Європі.

Бошан зрозумів: тепер він може хіба що схилити голову, і вийшов у розпачі, вирішивши послати гінця до Альбера.

Але він не міг написати Альберу — бо ж події розігралися вже після від'їзду гінця, — що того ж таки дня в Палаті перів панувало велике збудження, яке охопило всіх членів зазвичай такого спокійного високого зібрання.

Усі з'явилися мало не раніше за призначену годину і перебирали язиком похмуру подію, яка неминуче мала привернути суспільну увагу до одного з найзначніших членів Верхньої палати.

Одні напівголосно читали й обговорювали замітку, інші обмінювалися спогадами, які могли кинути додаткове світло на обставини нинішньої справи. Колеги не дуже любили графа де Морсера. Як усі вискочні, він намагався підтримати свій статус, виказуючи надмір пихи. Справжні аристократи сміялися над ним; люди обдаровані ним гребували, а ті, хто доскочив високого стану, інстинктивно його зневажали. Графові загрожувала гірка доля козла відпущення. На

нього вказав перст Господній, і всі готові були крикнути: «Гаряря!»¹.

Тільки сам граф де Морсер нічого не знав. Він не отримував газети, де було надруковано наклепницьке повідомлення, і весь ранок писав листи, а потім об'їжджав нового коня.

Тим-то, він прибув звичайної години з високо піднятою головою, гордовитим поглядом і гордовитою поставою, вийшов зі своєї карети, пройшов по коридорах і увійшов до зали, не помічаючи збентеження кур'єрів і недбалих поклонів своїх колег.

Коли Морсер увійшов, засідання вже з пів години як почалося.

Хоча граф, не знаючи, як ми вже сказали, про те, що сталося, тримався так само, як завжди, вираз його обличчя і його хода здалися всім ще пихатішими, ніж зазвичай, і його поява цього дня здалася такою зухвалою цим украй пильним до своєї честі зборам, що всі угледіли в цьому непристойність, інші — виклик, а дехто — образу.

Було очевидно, що вся палата горить бажанням розпочати дебати.

Всі тримали в руках винувальну газету, але, як завжди буває, ніхто не наважувався взяти на себе відповідальність і виступити першим. Нарешті один із найповажніших перів, відкритий противник графа де Морсера, піднявся на трибуну з урочистістю, яка свідчила, що настала довгоочікувана хвилина.

Запанувала гнітюча тиша; один тільки Морсер не підозрював про причини тієї глибокої уваги, з якою

¹ Лови його! (Вуг.)

цього разу зустріли оратора, що зазвичай не мав такої прихильності серед своїх слухачів.

Граф спокійно пустив повз вуха вступ, у якому оратор заявляв, що він говоритиме про предмет, такий серйозний, такий священний і життєвий для Палати, що просить своїх колег вислухати його з особливою увагою.

Та щойно пролунали перші слова про Яніну та полковника Фернана, граф де Морсер так страшно пополотнів, що тремтіння пробігло по рядах, і всі присутні вп'ялися очима в графа.

Душевні рани мають ту особливість, що затягуються, але не загоюються; вони завжди болять, завжди кров'янять, варто їх торкнутись, і вічно залишаються розкриті в глибинах людської душі.

Серед могильної тиші оратор прочитав уголос замітку, відтак пролунав приглушений гомін, який зараз же стих, тільки-но викривач заговорив знову. Почав він з того, що пояснив усю пікантність узятого ним на себе завдання: йдеться про честь графа де Морсера, про честь всієї Палати, і заради того, щоб захистити їх, він і відкриває дебати, під час яких доведеться торкнутись особистих, а тому завжди болючих питань. Наприкінці він зажадав призначити розслідування і провести його по змозі швидко, щоб у своїй основі знищити обмову, перш ніж її рознесе вітер, і відновити добре ім'я графа де Морсера, помстившись за образу, завдану особі, що так високо стоїть у громадській думці.

Морсер був такий пригнічений, такий вражений цим безмірним і несподіваним лихом, що ледве міг пробурмотіти кілька слів, обвівши своїх колег нестямним поглядом. Це збентеження, яке, втім, могло

походити як зі здивування невинного, так і з сорому винного, викликало деяке співчуття до нього. Насправді великодушні люди завжди готові проявити співчуття, якщо нещастя їхнього ворога перевершує їхню ненависть.

Голова поставив питання на голосування, і було вирішено провести розслідування.

Графа запитали, скільки йому потрібно часу, щоб приготуватися до захисту.

Морсер устиг дещо оговтатися після першого удару, і до нього повернулася мужність.

— Панове пери, — відказав він, — що значить час, коли треба відбити напад невідомих ворогів, які переховуються в тіні власної мерзоти; зараз же, блискавичним ударом я маю відповісти на цю блискавку, що на мить осліпила мене; чому мені не дано замість словесних виправдань пролити свою кров, щоб довести моїм побратимам, що я гідний бути в їхніх лавах!

Ці слова справили на слухачів приємне враження.

— Тому я прошу, — провадив Морсер, — щоб розслідування розпочалось якнайшвидше, і я подам Палаті всі необхідні документи.

— Який день ви хотіли б призначити? — запитав голова.

— З сьогоднішнього дня я віддаю себе в розпорядження Палати, — відказав граф.

Голова подзвонив.

— Чи згодна Палата на те, щоб розслідування було проведене сьогодні ж?

— Так, — в один голос відповіли збори.

Для розгляду документів, які мав подати Морсер, обрано комісію з дванадцяти чоловік. Перше засі-

дання цієї комісії було призначено на восьму вечора, в приміщенні Палати. Якби було потрібно декілька засідань, то відбуватися вони мали там само, у той-таки час.

Як тільки було прийнято цю постанову, Морсер попросив дозволу піти: йому необхідно було зібрати документи, що їх він, людина лукавої й невгамовної вдачі, давно вже підготував, бо завжди передбачав можливість подібної катастрофи.

Бошан розповів Альберові все те, що допіру розказали й ми: хіба що його розповідь мала перевагу над нашою — він оживляв живих, а не віддавав холод мертвих.

Альбер слухав його, тремтячи то від гніву, то від сорому; він не смів сподіватися, бо по секрету від Бошана знав, що батько його винен, і не розумів, як міг би він довести свою невинність.

Діставшись цієї миті, як і ми, Бошан зупинився.

— А далі? — запитав Альбер.

— Далі? — повторив Бошан.

— Авжеж.

— Друже мій, це слово накладає на мене жахливий обов'язок. Ви неодмінно хочете знати, що було далі?

— Я маю знати, і нехай вже краще я дізнаюся про це від вас, ніж від когось іншого.

— В такому разі, — мовив Бошан, — зберіть усю свою мужність, Альбере; ще ніколи вона не була вам так потрібна.

Альбер провів рукою по лобі, немов пробуваючи власні сили, подібно до того, як людина, що збирається захищати своє життя, перевіряє міцність свого панциря і згинає лезо шпаги.